

بررسی مبنا و ماهیت صندوق تامین خسارات بدنی

سید احمد هاشمی

کارشناسی ارشد مدیریت بازرگانی - گرایش بیمه - دانشگاه آزاد اسلامی بابل، بابل، ایران

ahmadbime1364@gmail.com

نویسنده مسئول: سید احمد هاشمی

چکیده:

مبنای تشکیل صندوق تامین خسارات های بدنی در ایران حمایت از حقوق زیان دیدگان می باشد ولیکن این حمایت ها بدون در نظر گرفتن قوانین جامع و ابزارهای کنترلی مناسب، موجب سوء استفاده برخی افراد و هدر رفتن منابع صندوق تامین خسارت های بدنی می گردد. یکی از مسائل مهم، تعیین شخص جبران کننده خسارت می باشد. جبران خسارت توسط راننده یا دارنده وسیله نقلیه همیشه مورد اختلاف بوده است و با توجه به تعارض قوانین به نظر می رسد که بایستی در موارد خاص به عرف و نظریه دکترین مراجعه کرد. از دیگر موارد مهم، عدم شناسایی برخی مصادیق تعهدات صندوق تامین خسارت های بدنی از جمله فقدان بیمه نامه و یا شناخته نشدن وسیله نقلیه مسبب حادثه می باشد که سهم زیادی از تعهدات صندوق تامین خسارت های بدنی را به خود اختصاص می دهد.

کلمات کلیدی: طرح های تکمیلی، صندوق تامین خسارات بدنی، جبران خسارت بدنی

۱. مقدمه

مبنای وجودی تشکیل صندوق تامین خسارت های بدنی، حمایت از حقوق زیان دیدگان می باشد، ولی تا زمانی که قوانین تکمیلی وضع نگردد، همچنین سوابق تصادفات و تخلفات رانندگی افراد و تشدید مجازات کیفی اینگونه افراد در پرداخت خسارت توسط صندوق تامین خسارت های بدنی نقشی نداشته باشند، یا به عبارتی تا زمانی که مقدمات اولیه قانونمند کردن رانندگان پیش بینی نگردد، شاهد هرج و مرج، قانون گریزی و سوء استفاده برخی افراد می باشیم (خیرخواه، ۱۳۹۶). امروزه به رغم گسترش نظام های مبتنی بر مسئولیت محض، چون در اکثر نظام های حقوقی، هم چنان معیار تقصیر مبنای اصلی مسئولیت مدنی تلقی می شود و امکان کنار گذاشتن آن نیز به لحاظ منطقی میسر نیست، در بسیاری از موارد جبران خسارت، با مشکل روبه روست. (آجودانی، ۱۳۹۸).

مبانی ایجاد صندوق تامین خسارت های بدنی

اجرای عدالت و احساس عمومی در این موارد نیز اقتضا می کند به نحوی خسارت زیاندیدگان جبران گردد. به همین جهت ضرورت تدارک طرح های تکمیلی جبران خسارت در کنار نهاد کهن مسئولیت مدنی، به خصوص در موارد خاص از جمله حوادث کار و حوادث رانندگی احساس می شود. نهاد های تکمیلی مسئولیت مدنی با کنار گذاشتن محدودیت های نظام مسئولیت مدنی در جبران خسارت با پوشش های گسترده ی خود، چه از جهت افراد تحت الشمول و چه به لحاظ میزان جبران خسارت، گام های بلندی را در راستای برقراری اصل لزوم جبران خسارت و اصل جبران کامل خسارت برداشته اند. از این رو برخی معتقدند مسئولیت صندوق تامین خسارت های بدنی بر پایه ی اصل جبران کامل خسارت استوار است. بدین معنی که ایجاد صندوق به جهت تکمیل جبران خسارت زیان دیده بوده و هیچگاه جایگزین مطلق مسئول حادثه یا بیمه گر نخواهد شد (بادینی و اسلامی فارسانی، ۱۳۹۳).

تاسیس صندوق تامین خسارت بدنی را بر مبنای نظریات جدید مسئولیت بدنی به خصوص عدالت توزیعی نیز می توان توجیه کرد. در عدالت توزیعی هدف آن است که ضرری که از بابت ورود خسارت به زیان دیده وارد می شود، بین اعضای جامعه پخش شود تا آثار نامطلوب جبران آن به دلیل نزولی بودن مطلوبیت نهایی پول کم تر مشاهده شود. عدالت توزیعی زیرشاخه روش تخصیص مسئولیت محسوب می شود؛ در این روش، زیان های ناشی از حوادث به عنوان جزئی از زندگی مشترک اجتماعی تلقی شده که باید به طور جمعی با آن برخورد گردد. این زیانها به وسیله قاعده مسئولیت مدنی به اشخاص خاصی ارتباط داده می شوند. در واقع این نظریه به قاعده مسئولیت مدنی به عنوان ابزار تخصیص منابع، اعم از زیان و نفع، توجه می کند (ابهری و جویباری، ۱۳۹۷).

مبانی تأسیس صندوق تامین خسارات بدنی

مبنا در اصطلاح حقوق دانان، عبارت است از اصل یا قاعده کلی که نظام حقوقی مبتنی بر آن باشد و مقررات حقوقی براساس آن وضع گردد. به اصول و قواعدی که در حقوق می تواند چنین نقشی داشته باشد و معیارهای کلی دیگر نیز بر آن مبتنی باشد، در

اصطلاح، مبنای حقوق گفته می شود. یافتن مبنای ایجاد صندوق از میان مبنای مرسوم مسئولیت مدنی ممکن نیست، زیرا چه در نظریات بدون تقصیر و چه در نظریات مبتنی بر تقصیر نمی توان قالب منسجمی در این باره متصور شد. اگر چه نظریات تضمین حق، خطر و فرض تقصیر، راه را برای ایجاد بیمه های اجباری و سایر طرح های تکمیلی باز نموده است، اما مبنای تشکیل این نهادها قرار نمی گیرد. نهادهای تکمیلی مسئولیت مدنی با کنار گذاشتن محدودیت های نظام مسئولیت مدنی در جبران خسارت، با پوشش های گسترده خود، چه از جهت افراد تحت الشمول و چه به لحاظ میزان جبران خسارت گام های بلندی را در راستای برقراری اصل لزوم جبران خسارت و اصل جبران کامل خسارت برداشته اند. از این رو برخی معتقدند مسئولیت صندوق تامین خسارت های بدنی بر پایه اصل جبران کامل خسارت استوار است. بدین معنی که ایجاد صندوق به جهت تکمیل جبران خسارت زیان دیده بوده و هیچ گاه جایگزین مطلق مسئول حادثه یا بیمه گر نخواهد شد. تاسیس صندوق تامین خسارات بدنی را بر مبنای نظریات جدید مسئولیت مدنی بخصوص عدالت توزیعی نیز می توان توجیه کرد. عدالت توزیعی در جامعه به این معناست که ضررها صرف نظر از منشا آن باید در بین اعضاء جامعه توزیع شود زیرا هدف از آن، تنها افزایش رفاه زیان دیدگان و آسیب دیدگان و به طور کلی جامعه است نه چیز دیگر (قاسمی، ۱۳۹۵).

مبنای ایجاد طرح های تکمیلی جبران خسارت

علی رغم گسترش مسئولیت مدنی و افزایش نظام های مبتنی بر مسئولیت محض، همچنان در اکثر نظام های حقوقی، تقصیر معیار و مبنای مسئولیت مدنی تلقی می شود که این موجب بلا جبران ماندن خسارت زیان دیده در موارد عدم اثبات تقصیر می گردد. همچنین در مواردی که برای حوادث و خسارت مسئولی وجود ندارد نیز جبران خسارت زیان دیدگان با مشکل مواجه میگردد و در بسیاری موارد حتی با اثبات تقصیر و شناسایی مسئول حادثه نیز اجرای حکم علیه مسبب حادثه به جهت اعسار وی امکان پذیر نمی باشد. در این موارد نیز، احساس عمومی بر این است که مسبب ضرر بدون مسئولیت باقی نمانده و به نحوی خسارت زیان دیده جبران گردد و همین امر، ضرورت توسل به طرح های تکمیلی را آشکار می سازد. به همین

ISC
۰۱۲۲۰-۵۹۴۰۴

نخستین کنفرانس ملی

کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران

چالش‌ها و راهکارهای نوین در مدیریت، حسابداری و صنعت بیمه

زمان برگزاری: ۱۴۰۲/۰۷/۲۰
MCII-conf.ir

جهت در برخی کشورها، نظام مسئولیت مدنی در زمینه خسارت بدنی کنار گذاشته شده و با ایجاد طرح‌های اجتماعی جهت جبران خسارات بدنی با صرفه جویی بسیار در هزینه‌های اداری، به صورت چشم‌گیری به جبران این گونه خسارات پرداخته‌اند و در بعضی دیگر با تأسیس نهادهای مشابه در کنار نظام کهن مسئولیت مدنی به جبران خسارات زیان دیدگان خدمات شایانی نموده‌اند (شهبازی، ۱۳۹۸).

اصل لزوم جبران خسارت و جبران کامل خسارت

یکی از مهمترین اهداف مسئولیت مدنی، جبران خسارت زیان دیده است به بدین معنی که وقوع حادثه و ورود خسارت به زیان دیده حق می‌دهد که درخواست غرامت نماید. در مقابل این حق، تکلیف مسبب زیان به جبران خسارت وی مطرح می‌شود. این حق و تکلیف در قالب لزوم جبران خسارت در مسئولیت مدنی مطرح می‌شود. به عبارت دیگر، وقتی رفتار یک فرد موجب صدمه دیگری می‌شود، بهترین گزینه در تحمل خسارت، خود عامل زیان است. عدالت افقی در جامعه ایجاب می‌کند که به افراد دارای نیاز یکسان، خسارات و مزایای یکسانی پرداخت شود و هیچ تفاوتی میان زیان دیدگانی که به جهت امکان اثبات تقصیر و رابطه سببیت می‌توانند غرامت دریافت نمایند و گروهی که به هر علت امکان دریافت آن را ندارد و خسارتشان بلا جبران می‌ماند، نیست (علیشاهی قلعه جوقی و احمدی، ۱۳۹۷).

اصل جبران کامل خسارت

اصل جبران کامل خسارت دارای دو اثر مهم است:

- عامل زیان را مکلف می‌کند تا به طور کامل خسارت زیان دیده را جبران کند و تا حد امکان وی را به موقعیت قبل از بروز حادثه بازگرداند.



۰۱۲۲۰-۵۹۴۰۴

نخستین کنفرانس ملی

کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران

کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران

چالش ها و راهکارهای نوین در مدیریت، حسابداری و صنعت بیمه

زمان برگزاری: ۱۴۰۲/۰۷/۲۰

MCI-conf.ir



- جبران خسارت باید به گونه‌ای باشد که منجر به افزایش دارایی زیان دیده نشود و او را نسبت به قبل از وقوع حادثه در شرایط بهتری قرار ندهد.

نهادهای تکمیلی مسئولیت مدنی با کنار گذاشتن محدودیت های نظام سنتی در جبران خسارت، با پوشش های گسترده خود چه از جهت افراد تحت الشمول و چه به لحاظ میزان جبران خسارت گام های بلندی را در راستای برقراری اصل لزوم جبران خسارت و اصل جبران کامل خسارت زیان دیدگان برداشته اند (دوزدوزانی، ۱۳۹۰).

صندوق تأمین خسارتهای بدنی

صندوق تأمین خسارت های بدنی، پس از بیمه اجباری شخص ثالث، مهمترین طرح تکمیلی مسئولیت مدنی در حوادث رانندگی به شمار می رود. هرچند نمی توان آن را مجزا از بدنه بیمه شخص ثالث تصور نمود، اما از آنجا که صندوق مزبور دارای شخصیت حقوقی مستقل و دارای تفاوت های اساسی با بیمه اجباری می باشد، به عنوان طرحی مستقل مورد بررسی قرار میگیرد (علیشاهی قلعه جوقی و احمدی، ۱۳۹۷).

مبنا و ماهیت حقوقی صندوق تأمین خسارت های بدنی

صندوق تأمین خسارت های بدنی که از این پس آن را صندوق مینامیم، صندوقی مستقل است که در جهت حمایت از زیان دیدگانی تأسیس شد که به نحوی از انحاء امکان جبران خسارات از طریق بیمه را نداشته و زیان وارد بر آنها بلا جبران باقی می ماند و در کنار این مسئولیت مهم، به رانندگانی که موجب فوت و جرح و یا از کار افتادگی دیگری شده و به هر علت از جمله عدم داشتن بیمه نامه و عدم توان مالی در جبران خسارت زیان دیده یا وارث وی در زندان به سر می برند، کمک می نماید تا با پرداخت دیه یا ارش زیان دیده، هم موجبات جبران خسارت زیان دیده و هم سبب رها شدن مسؤل حادثه از بند را فراهم آورد.

با توجه به مبحث اول، که در مورد ضرورت ایجاد طرح‌های تکمیلی مسئولیت مدنی سخن گفتیم، در بیان مبانی ایجاد صندوق تأمین می‌توان به موارد ذیل اشاره کرد:

۱. یافتن مبانی ایجاد صندوق از میان مبانی مرسوم مسئولیت مدنی امکان‌پذیر نیست. زیرا چه در نظریات مبتنی بر تقصیر و چه در نظریات بدون تقصیر نمی‌توان قالب منسجمی در این باره متصور شد. اگر چه نظریات تضمین حق، خطر و فرض تقصیر، راه را برای ایجاد بیمه‌های اجباری و سایر طرح‌های تکمیلی باز نمودند، اما مبانی تشکیل این نهادها قرار نمی‌گیرند.

۲. در میان تئوری‌های جدید، به نظر می‌رسد که نظریه مبتنی بر عدالت توزیعی تا حدودی می‌تواند مبانی تشکیل صندوق تأمین قرار گیرد. زیرا قانون‌گذار با درک ضرورت جبران خسارات زیان‌دیدگان حوادث رانندگی که امکان جبران خسارت از طریق بیمه را ندارند، اقدام به تأسیس چنین نهادی نمود تا تعادل بر هم خورده ناشی از بروز خسارت به جامعه بازگردد. منابع مالی صندوق مزبور نیز بر این ایده صحنه می‌گذارد. چرا که قانون‌گذار با اختصاص دادن جرایم خودداری از بیمه کردن، درصدی از حق بیمه‌های دریافتی توسط بیمه‌گران و درصدی از جرایم وصولی دولت به عنوان منابع مالی صندوق خواسته تا تمامی آحاد جامعه به خصوص افراد خاطی، در جبران خسارات این‌گونه زیان‌دیدگان (که آمار آنها به علت ازدیاد روز افزون اتومبیل‌رو به افزایش است) سهیم شده و عدالت میان این دسته از جامعه برقرار شود. شایان ذکر است که صندوق تأمین در همه موارد از نظریه فوق‌الذکر تبعیت نمی‌کند. از جمله خارج بودن خسارات ناشی از قوه قاهره از شمول تعهدات صندوق، که در فصول بعد به طور مفصل راجع به آن صحبت می‌شود.

۳. غیر از برقراری عدالت توزیعی به عنوان مبانی ایجاد صندوق، می‌توان به اجرای اصل جبران خسارت اشاره نمود که در قبل بیان گردید. برخی معتقدند که مسئولیت صندوق بر پایه اصل جبران خسارت کامل استوار است. بدین معنی که ایجاد صندوق به جهت تکمیل جبران خسارت زیان‌دیده بوده و هیچ‌گاه جایگزین مطلق مسؤل زیان یا بیمه‌گر نخواهد شد. با این حال با عنایت به تعیین سقف جبران خسارت توسط صندوق نمی‌توان این مورد را از مبانی ایجاد صندوق ذکر کرد.

ISC
۰۱۲۲۰-۵۹۴۰۴

نخستین کنفرانس ملی

کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران

چالش ها و راهکارهای نوین در مدیریت، حسابداری و صنعت بیمه

زمان برگزاری: ۱۴۰۲/۰۷/۲۰
MCII-conf.ir

۴. یکی دیگر از مبانی تشکیل صندوق، برقراری قاعده انصاف در مواجهه با مسؤول حادثه رانندگی است. بدین معنا که راننده یا دارنده وسیله نقلیه که در بسیاری موارد تنها به جهت بی مبالاتی کوچکی منجر به ورود صدمه به زیان دیده شده است، در صورت عدم تمکن مالی ناچار به تقبل هزینه ای می گردد که موجب دشواری مالی برای او و خانواده‌هاش می شود (محمدصالحی، ۱۳۸۸).

۶. نتیجه گیری

صندوق تامین خسارت‌های بدنی نمادی از توسعه عدالت اجتماعی در کشور است و نزدیک به ۵۰ سال است که توانسته به‌عنوان مکمل صنعت بیمه نقش آفرینی چشم گیری داشته باشد. این نهاد در جهت جلب اعتماد مردم به نظام ترمیم آسیب‌های اقتصادی و اجتماعی حاصل از حوادث رانندگی، حمایت از مصدومین و خانواده قربانیان حوادث رانندگی، ایفای وظیفه نموده است و توانسته فعالیت ثمربخشی داشته باشد. صندوق تامین خسارت‌های بدنی برای جبران زیان‌های بدنی وارد به اشخاص ثالث که به علت بیمه نبودن وسیله نقلیه، بطلان قرارداد بیمه «تعلیق قرار داد بیمه، تعلیق تامین بیمه گر، فرار کردن و یا شناخته نشدن مسؤول حادثه و یا ورشکستگی بیمه گر» قابل پرداخت نبود؛ به طور کلی برای جبران خسارت‌های خارج از شرایط بیمه نامه تاسیس شده است و به وسیله شرکت سهامی بیمه ایران اداره می‌شود. با توجه به گستردگی زیان‌های ناشی از حوادث رانندگی، عدم پوشش فراگیر بیمه و ضرورت جبران خسارت همه زیان دیدگان خصوصاً خسارت بدنی، ایجاد صندوق تامین خسارت‌های بدنی گامی بلند در راستای برقراری عدالت توزیعی و حمایت از زیان دیدگان حوادث مذکور بود است. مبنای تعهد صندوق، مسئولیت صندوق نیست، بلکه تعهد صندوق یک تعهد غیرقراردادی و تکلیفی قانونی است و لذا همیشه دولت میزان تعهد صندوق را تعیین می کند.

منابع

- [1] خیرخواه، محمد (۱۳۹۶)، تحلیل حقوقی عملکرد صندوق تامین خسارت‌های بدنی و تأثیر آن در قانون مندی رانندگان، پایان نامه کارشناسی ارشد.
- [2] آجودانی، مریم (۱۳۹۸). تحلیل قلمرو وظایف صندوق تامین خسارت‌های بدنی، پایان نامه کارشناسی ارشد.
- [3] بادینی، حسن؛ اسلامی فارسانی، علی (۱۳۹۳)، صندوق تامین خسارت‌های بدنی: ترسیم وضع موجود و چشم انداز آینده، مجله تحقیقات حقوقی، ۶۶، ۵۰-۳۱.
- [4] ابهری، حمید، قربانی جویباری، محمد (۱۳۹۷). مسئولیت صندوق تامین خسارت‌های بدنی نسبت به خسارت‌های بدنی وارد بر راننده مسبب حادثه، فصلنامه علمی پژوهشی پژوهشنامه بیمه، ۳۳(۴)، ۱۰۱-۱۲۰.
- [5] قاسمی، زهرا (۱۳۹۵). تحولات تعهدات صندوق تامین خسارت‌های بدنی (بدنی) با توجه به قانون جدید مسئولیت مدنی رانندگان وسائط نقلیه، پایان نامه کارشناسی ارشد.
- [6] شهبازی، امید (۱۳۹۸)، بررسی حق تجدیدنظرخواهی صندوق تامین خسارت‌های بدنی، فصلنامه رأی مطالعات آرای قضایی، ۶(۲۰)، ۸۱-۱۰۲.

ISC
۰۱۲۲۰-۵۹۴۰۴

نخستین کنفرانس ملی

چالش ها و راهکارهای نوین در مدیریت، حسابداری و صنعت بیمه

زمان برگزاری: ۱۴۰۲/۰۷/۲۰
MCI-conf.ir

کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران

MCII CONF IR

[7] علیشاهی قلعه جوقی، ابوالفضل، احمدی، طیبه (۱۳۹۷)، با ابطال ناپذیری خون محترم، مبانی قاعده رویکردی به قانون مجازات اسلامی ۱۳۹۲، مبانی فقهی حقوق اسلام، ۱۳۱-۱۵۹، ۲۱(۱)۱۱.

[8] دوزدوزانی، خدیجه (۱۳۹۰)، مبانی، ساختار و عملکرد صندوق تأمین خسارتهای بدنی، پایان نامه کارشناسی ارشد حقوق خصوصی، دانشگاه علم و فرهنگ.

[9] محمد صالحی، جان علی (۱۳۸۸)، حقوق بیمه، چاپ سوم.

ISC
۰۱۲۲۰-۵۹۴۰۴

نخستین کنفرانس ملی

کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران

چالش ها و راهکارهای نوین در مدیریت، حسابداری و صنعت بیمه

زمان برگزاری: ۱۴۰۲/۰۷/۲۰
MCII-conf.ir

MCII-CONF.IR